

Juryrapport Erika Dedinszky

De tweespalt, om niet te zeggen de verscheurdheid van het leven tussen twee culturen is in het Nederlandse beschavingsgebied allesbehalve onbekend. Bij veel Joodse auteurs is het een gegeven. Bij Jacob Israël de Haan zwenkt de innerlijke kompasnaald voortdurend tussen de polen Amsterdam en Jeruzalem. Niet minder sterk is dat verscheurde levensgevoel aanwijsbaar bij veel van onze ‘Indische’ auteurs.

Maar al heel sterk moet deze tweespalt leven bij Erika Dedinszky. Zij schrijft poëzie en proza in het Hongaars en in het Nederlands en als vertaalster werkt zij eveneens in beide talen. Dat zijn vier pijlen op één boog.

Uit haar oorspronkelijke bundels *Kornoeljeboom* en *De ijstijd begint met de kou* leert men haar kennen als een bijzonder fel poëtisch temperament, dat opbokst tegen alle mogelijke vormen van vervreemding. Steeds blijft er achter de duidelijk in woorden gebrachte Nederlandse persoonlijkheid een even complete, maar voor ons alleen maar te vermoeden andere Hongaarse persoonlijkheid verborgen. Iets van die tweespalt is misschien op te heffen door het naar twee kanten vertalen. Het vertalen van Erika Dedinszky zou weleens noodzaak kunnen zijn, een gegeven om te kunnen leven. Want hoe ziet zo’n dubbele wereld eruit, althans hoe kán die er uitzien? Leven in de spanningsvelden van twee zeer verschillende culturen, nooit volledig tot één ervan kunnen behoren tenzij door afstoting van de andere; in beide een zelfstandige én een bemiddelende rol spelen, wat meestal neerkomt op het eindeloos bevechten van clichés en stereotypen; leven ook in twee elkaar op vele punten vijandig gezinde sociale systemen en toch steeds moeten streven naar iets universeels dat beide verbindt; denken in twee wederzijds ondoordringbare talen waarin alleen de geest, het algemeen menselijke zijn parallellen trekt – zo moet het levenslandschap van Erika Dedinszky er ongeveer uitzien.

Het is een uitzonderlijk levenslot dat Erika Dedinszky deze avond de Nijhoffprijs voor haar vertalingen uit het Hongaars in het Nederlands toespeelt. Want hoe sterk en oorspronkelijk haar Nederlands ook is, men kan het met de beste wil van de wereld niet haar moedertaal noemen, tenzij men haar als haar eigen moeder wenst te zien.

Erika Dedinszky kwam pas als vijftienjarige naar Nederland, op een leeftijd dus waarop haar Hongaarse moedertaal zich al stevig had ‘gezet’ in haar bewustzijn, en zij zelfs al in die taal gedichten schreef.

Niettemin deed zij in de jaren zestig al van zich horen in de Dichtershoek van wat toen nog *Het Algemeen Handelsblad* was. Aan dat Nederlands was niet af te lezen dat het van een assimilant stamde. Zij *beheerste* onze taal, dat wil zeggen: zij openbaarde het vermogen om specifieke dingen op een specifieke manier te zeggen, uit alle voorhanden mogelijkheden precies die te kiezen die de boodschap overbrengen. Dat is een vermogen dat binnen iedere taalgemeenschap maar een enkeling gegeven is. Als een vreemdeling zich dit vermogen verwerft roept het niet minder dan verbijstering op. Het is dan zeker voor een jury zaak om die

verbijstering te neutraliseren en zich strikt te oriënteren op gegeven Nederlandse teksten. Die waren immers het enige houvast. En het enige criterium waarnaar de jury Erika Dedinszky kon beoordelen was haar verbluffend heldere Nederlands. Voor de beoordeling van haar prestaties als *vertaling* was de jury geheel en al aangewezen op externe rapporten en dat zijn er heel wat geweest, zowel over haar Nederlandse als haar Hongaarse vertalingen. Haar werk in het Hongaars laten we hier buiten beschouwing, evenals haar filmvertalingen, al zijn alle de laatste jaren in Nederland uitgebrachte Hongaarse films door haar vertaald.

De prijs gaat naar een, althans in boekvorm, maar klein vertaaloeuvre: een selectie van zeven Hongaarse dichters onder de titel *De toren van het zwijgen*, een ook uiterlijk schitterend verzorgd deel uit de reeks van Poetry International, de bundel *Cantata profana* die een selectie uit het werk van Sándor Csoóri biedt en de roman *Rozententoonstelling* van István Örkény, die misschien het best te omschrijven is als de reportage van een reportage, maar die in ieder geval in ons land niet gesignaleerd is als het hoogst originele meesterwerkje dat het in feite is.

Men verbaast er zich voortdurend over dat *Rozententoonstelling* een vertaling is. De taal is nergens vlak, tastend of onzeker. Waarschijnlijk omdat Hongaars en Nederlands geen raakvlakken vertonen treedt er ook nergens een spoortje van interferentie tussen twee talen op, zoals al snel gebeurt bij wél verwante talen. Maar dan blijft het een wonder dat deze vertaling volkomen vrij is van exotismen.

Over dit Nederlands is men niet snel uitgepraat. Het lijkt wel of Erika Dedinszky rechtstreeks is aangesloten op een vat met uitsluitend levend Nederlands. Dit neemt niet weg, dat ook ons oudere taalbestand haar volkomen vertrouwd is, maar zij weet het te hanteren zonder ook maar één keer te archaïseren.

Een enkel dubieus woord in deze vertaling behoort geheel en al tot het levende arsenaal van twijfelachtig Nederlands, maar dat is alleen maar een bewijs te meer, dat Erika Dedinszky onze taal als totaliteit heeft geassimileerd, zoals het allang niet meer als germanisme gevoelde woord *uitgerekend*. Zij heeft een scherp gevoel voor alle nog productieve mogelijkheden van woordvorming in het Nederlands en maakt er een dankbaar gebruik van.

Nogmaals: men verbaast er zich over dat *Rozententoonstelling* een vertaling is ook om een andere reden: een kleine entouragewisseling en het boek had ook door een Nederlander geschreven kunnen worden. Met deze vertaling heeft Erika Dedinszky namelijk ook aangetoond – voor zover dat al niet uit haar poëtische vertalingen was gebleken – dat wat Hongarije betreft het beruchte ‘socialistische realisme’ morsdood is, maar het ‘realisme’ zo men wil ‘sociaal realisme’ springlevend. Als het werk van István Örkény ook maar enigszins representatief is voor wat er in de Hongaarse literatuur omgaat, dan zou wel eens kunnen blijken dat wij hier op een alarmerend slechte manier hebben kennisgenomen van wat er enkele grenzen verderop zich heeft ontwikkeld.

In *Rozententoonstelling* wil een aankomend televisieregisseur drie sterfgevallen op de buis brengen om de dood, als een bij uitstek aan het leven

inherent verschijnsel uit de taboesfeer te halen. Een directer manier om tot de innerlijkste privacy van mensen door te dringen lijkt ondenkbaar. Dit macabere thema behandelt Örkény in nog geen 120 karige bladzijden met veel vaart en humor en vooral een scherp oog voor kleinmenselijke tobberij, die in ons taalgebied maar één gelijkwaardige auteur voor de geest roepen: Willem Elsschot, ook al om de opvallende taaleconomie. Drie sterfgevallen: het eerste verhaald door de weduwe van een pas overleden hooggespecialiseerde taalwetenschapper: vervolgens een arbeidster uit een rozenkwekerij die haar sterven laat verfilmen om op het uiterste moment nog wat extra's te verdienen voor haar krenge van een moeder en tenslotte een populaire schrijver die is afgezakt tot het tv-reporterschap, zich van zijn tweederangs peil maar al te bewust is en althans van zijn naderende dood probeert nog een glansrol te maken.

In haar vertaling moest Erika Dedinszky drie zeer uiteenlopende taalniveaus realiseren. De linguïstische weduwe en de tv-reporter behoren zonder meer tot haar competentie gezien haar opleiding en haar werkzaamheden voor de media. Maar haar hoogste taaltroeven speelt zij uit in de weergave van het arbeidersmilieu.

Wat zich daarin afspeelt is tegelijk absurd en reëel en kan het stellen zonder aandikking door zgn. volkse typeringen en platte taal, hoe ongezoeten het er ook kan toegaan. Trefzekerheid van woordgebruik brengt hier iets teweeg dat zich misschien het best laat omschrijven als distinctie, gevoel voor proporties, kortom *smaak*.

Over haar poëzievertalingen moeten wij noodgedwongen kort zijn omdat iedere mogelijkheid tot vergelijking met de originele ons ontzegd blijft. Evenmin kunnen wij beoordelen in hoeverre de keuze van de vertaalde dichters representatief is, te meer omdat Erika Dedinszky zich niet beperkt heeft tot in Hongarije woonachtige dichters. Maar zeker van een groot dichter als Sándor Csoóri, zowel vertegenwoordigd in de bloemlezing met andere dichters als bedacht met een aparte uitgave, kan de geïnteresseerde lezer zich een duidelijk geprofileerd beeld vormen.

Zeer bijzonder is de wijze waarop Erika Dedinszky in *De toren van het zwijgen* zeven Hongaarse dichters heeft gepresenteerd door middel van collages van flapteksten, tijdschriftartikelen en voor het merendeel door haar zelf afgenomen interviews. Deze prozatoegift behoort tot het mooiste, bondigste Nederlands dat in jaren geschreven is, vrij van stoplappen en clichés. Volmaakt is voor dit proza de enig toepasselijke typering. Maar ook getuigen deze collages van een benijdenswaardige inzet en liefde voor haar auteurs, terwijl Erika Dedinszky zichzelf bovendien tot volledige afwezigheid reduceert. Deze bloemlezing lijkt een model van hoe zo iets hoort te worden aangepakt.

Hongarije en Nederland bezitten in Erika Dedinszky een groot cultureel ambassadrice. Voor haar culturele bemiddelingswerk ontving zij reeds een onderscheiding van het Hongaarse bureau voor auteursbelangen *Artisjus* en de Hongaarse televisie zond een film over haar leven en werk uit. Dit valt temeer op, omdat zij zo veel werk heeft verzet voor de integratie van het werk van buiten

Hongarije levende auteurs in het land zelf. Van haar talrijke activiteiten hebben wij er maar enkele aangestipt, maar steeds weer treft die uitstraling van onbaatzuchtig bruggen slaan tussen twee culturen, waarvan haar vertalerschap maar één aspect is.

De jury had het om al genoemde redenen niet gemakkelijk met de beoordeling van haar werk. Maar toen eenmaal de gegevens waren gerangschikt kon zij moeiteloos en unaniem besluiten Erika Dedinszky voor te dragen voor de Nijhoff Prijs.

De Jury:

Hans van den Bergh, voorzitter

Marko Fondse

Daan den Hengst

Henk Mulder

Henriëtte Schatz

Barber Weeda-van de Pol

Aldert Walrecht

Fokke Procée, secretaris